

ÂŞIK ŞENLİK'İN KARS'IN İŞGAL YILLARINDA SÖYLEDİĞİ KOÇAKLAMA VE DESTANLARIN HALK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Cengiz GÖKŞEN*

Özet

Kars ve çevresi 1877-78 (93 Harbi) Osmanlı Rus savaşından sonra, Rusya'nın hâkimiyetine geçti. Halkın "40 yıllık kara günler" dediği yıllarda Çıldır'da yaşamış olan Âşık Şenlik'in söylemiş olduğu koçaklama ve destan türündeki şiirler, halkın millî ve manevî duygularının diri kalmasını, duygu, düşünce ve eylemde birlik, bütünlük içinde olmasını sağlamıştır.

Bu çalışmada Âşık Şenlik'in işgal yıllarında söylemiş olduğu koçaklama ve destan türündeki şiirlerin halk üzerinde niçin ve nasıl etkiler yaptığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Âşık Şenlik, destan, koçaklama.

THE EFFECT ON PUBLIC OF EPIC AND EPOS TYPE POEMS THAT SAID ÂŞIK ŞENLİK IN OCCUPIED YEARS OF KARS

Abstract

Kars and its environment was dominated by Russia after 1877-78 (The 93 War) Ottoman-Russian War. Epic type poems that said Âşık Şenlik who lived in Çıldır, in the years when people said "Black days for 40 years" provided the national and moral feelings of people to remain alive, feeling, thought and action unity and integrity.

In this study, it was determined the effects why and how on public of Epic type poems that said Âşık Şenlik in occupancy years.

Keywords: Âşık Şenlik, epos, epic.

Giriş

Âşıklar, geçmişten günümüze Türk halkının sosyal ve kültürel hayatı üzerinde fevkalade etkili olmuş ve buna bağlı olarak derin izler bırakmışlardır. Âşıklık geleneğimizin en eski temsilcileri olan ozan-baksı-kam veya şaman dediğimiz müzisyen-şair insanlar, sanatçılıkları yanında, hekimlik, büyücülük, kâhinlik, din adamlığı gibi meslekleri de icra etmişlerdir (Köprülü, 1999: 57-58). Bu yüzden de toplumdaki statüleri oldukça yüksekti. Onlar ne derse mutlaka yapılırdı. Biraz araştırsak günlük hayatımızdaki birçok uygulamanın köklerini o günlerde buluruz. Onların söylediklerine uyulmadığı veya dedikleri yapılmadığı takdirde kötü şeylerin olacağından korkulurdu. Bu yüzden olsa gerek ki kültürel ve edebî hayatımızın en eski örneklerinden biri olan Dede Korkut Hikâyelerinde, bu gün âşık dediğimiz sanatkarların temsilcisi ve piri olan Dede Korkut tanımlanırken veya hakkında bilgi verilirken "Oğuz'un ol

* Yrd. Doç. Dr.; Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, goksenc33@yahoo.com.

kişi tamam biliçisi-y-idi. Ne dir-ise olur-idi. Gayıbdan dürlü haber söyler-idi. Hak Taala anun kõnline ilham ider-idi. ... Korkut Ata Oğuz kavminun müşkilini hall ider-idi. Her ne iş olsa Korkut Ata'ya tanışmayınca işlemezler-idi. Her ne ki buyursa kabul iderler idi. Sözin tutup tamam iderler-idi” (Ergin, 1997: 73) denmektedir.

Bu ifadeler, Dede Korkut'un şahsında eski Türk toplumu içerisinde âşıkların yerini göstermektedir. Her ne kadar değişmiş gibi görünse de durum bu gün de çok farklı değil denilebilir. Hak âşığı olarak kabul edilen “badeli âşık”ların sözlerine aşırı itibar edilmesi, söyledikleri şiirleri kendilerinden değil de Hakk'ın verdiği ilhamla söylediklerine inanılması, haklarında birçok efsane oluşması, çeşitli vesilelerle açık veya kapalı mekânlarda yapılan toplantılarda âşıklara veya onların sazına sözüne yer verilmesi, bir nevi halkın âşıklara olan teveccühünün göstergesidir. Ancak halkın bütün âşıklara aynı ilgiyi gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Halkın ilgisi âşığın kabiliyetine, yetkinliğine, arifliğine, bilgisine, görgüsüne ve bu bağlamda söz söyleme kabiliyetine göre değişmektedir. Aksi takdirde bütün âşıkların halk arasında aynı derecede sevilip sayılması, şiirlerinin, türkülerinin aynı yaygınlığa sahip olması gerekirdi.

Âşıklar, sıradan insanlar değildir. İyi bir âşık olmak için ilim irfan sahibi olmak gerekir. Kartarı'nın ifade ettiği gibi, âşık, sadece saz çalıp türkü söyleyen, nükteli sözlerle halkı eğlendiren, aşk, sevgi ve güzelliklerden bahsedip halkın, bedii his ve duygularını harekete geçiren basit bir sanatçı değildir. Yine bazı kimselerin düşündüğü gibi âşık, hikâye ve masallar anlatarak halkın vaktini boşa harcatan kimseler hiç değildir. Âşıklar, dinleyicisine temizliği, doğruluğu, mertliği, büyüklere saygıyı, küçüklere sevgiyi, düşkünlere ve kimsesizlere yardımı, misafirperverliği, bilgi ve kültürün önemini, örf, adet ve geleneklere saygıyı, yurt ve millet sevgisi gibi fazilet duygularını aşıl原因an, düşman karşısında halkı uyanık olmaya sevk eden kişilerdir (1977: 12-13). Yani âşıklar, sosyal sorumluluk sahibi olup, yaşadığı zamanı ve coğrafyayı aydınlatabilmelidirler. Öyle âşık vardır ki kendi ocağından başka yeri aydınlatamamıştır. Öyleleri de var ki yüzlerce yıl ve kilometrelerce ötelere aydınlatmaya devam etmektedirler. Bu tür âşıklar, sazları ve sözleri bakımından kendilerine has bir üslup sahibi olmaları yanında, yetiştirdikleri ve takipçileri vasıtasıyla da bir âşık kolu oluşturmuşlardır. Bu derece güçlü âşıklarımızdan biri de 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Çıldırli Âşık Şenlik'tir (Kaya, 2000: 143-154).

Şenlik'in Koçaklama ve Destanlarının Halk Üzerindeki Etkisi

Şenlik, Türk tarihinin en sıkıntılı dönemlerinden ve coğrafyalarından birinde yaşamıştır. 19. yüzyıl Osmanlı devletinin içte ve dışta birçok sıkıntıyla, olayla karşılaştığı bir dönemdir. Kars-Ardahan çevresi Anadolu'nun Orta Asya'ya, Orta Asya'nın da Anadolu'ya açılan kapısı

konumundan dolayı özellikle sıcak denizlere inmek isteyen Rusya'nın sürekli iştahını kabartır. Bir geçiş alanı olan bölge, tarihte sürekli olarak farklı devletlerin birbirlerine karşı hâkimiyet sahalarından biri olmuştur. Böyle bir coğrafya ve zamanda yaşayan Âşık Şenlik, istese de istemese de, kendini birçok sıkıntının, savaşın, işgalin ortasında bulmuştur. Ömrünün büyük bir kısmını “kırk yıllık kara günler” denilen işgal ve esaret yıllarında geçirmiştir. Çocukluk ve gençliğini özgür bir ortamda geçiren Şenlik, esaret yıllarında ise geçmişteki özgürlük ortamının tekrar geri gelmesini sağlamak için sazı ve sözüyle sürekli olarak halkı harekete geçirmeye çalışmış, bu uğurda çalışmayanları oldukça ağır bir şekilde tenkit etmiştir. Bu dönemde yazdığı şiirlerin hemen hepsi vatan, millet, özgürlük, hak, adalet ve devlet gibi millî unsurlarla doludur. Bu şiirler, özgür zamanların ve işgal yıllarının hatıralarının canlı kalmasını, halkın duygu ve düşüncede birlik ve bütünlüğünü korumasını, örgütlenmesini ve birbirinden haberdar olmasını sağlamıştır.

Wellek ve Warren (1993: 74), “Edebiyat hayatı temsil eder. Hayat ise bir ölçüde sosyal bir gerçekliktir” der. Âşık şiiri gibi hayatın içinden çıkan bir geleneğe, bu gerçeklik payı daha da çoktur. Yaşanan olaylara bağlı olarak teşekkül etmiş eserler ise gerçeğe doğrudan alakalıdır. Şenlik'in işgal yıllarında yazmış olduğu şiirlere baktığımızda hepsinin yaşanmışlığı ve gerçeğe doğrudan bir ilgisi vardır. Belki de bu yüzden o günden bu güne insanlar üzerinde etkisini devam ettirebilmektedir. Şenlik'in tarih ve sosyal temalı şiirleri, dönemin insanının hayata, olaylara, devlete bakışını yansıtır. Bu itibarla ait oldukları döneme çeşitli yönlerden ışık tutarlar. Sanat ve edebi yönlerinin güçlülüğü yanında, söylendiği dönemin sosyal ve tarihi yapısını aydınlatan birer belge olup, gerektiğinde tarihe kaynaklık edebilecek niteliktedirler.

Sanatçı da her insan gibi bir toplum içerisinde doğar ve büyür. İstese de istemese de içinden çıktığı topluma ait bir kısım değerleri eserlerinde yansıtır. Sanatı ister toplum, isterse sanat için yapsın, her şairde ve yazarda az veya çok mutlaka başkaları tarafından beğenilmek, okunmak endişesi vardır. Bu itibarla şairler ve yazarlar, hitap edecekleri kitleyi yaratmayı başarabilirler. Coleridge'in dediği gibi, her yeni yazar, kendisinin de tadına varacağı bir zevki yaratmak zorundadır (Wellek ve Warren, 1993: 81). Bu, sadece okuyan-yazan edebiyatçılar için geçerli bir durum olmayıp aynı zamanda âşıklık geleneği içinde kalıcı olmak isteyen veya olan bir âşık için de geçerlidir. Böyle bir kitle oluşturabilmiş âşıklar, kendisinden yüzyıllar sonra gelen kuşaklar tarafından bile takip edilirler, okunurlar, dinlenirler. Meydana gelen olay ve durumlara göre, içinde yaşanılan çevre ve toplum âşığı etkilediği gibi, âşık da toplumu ve çevresini fevkalade etkileyebilir. Sanat hayatı yansıttığı gibi, aynı zamanda onu şekillendirir. Birçok insan, şiirlerdeki, destanlardaki, efsanelerdeki, masallardaki, roman ve hikâyelerdeki kadın ve erkeklerin davranışlarını kendi hayatları için örnek alır (Wellek ve Warren, 1993: 81).

Sanatçının, şiirin, edebiyatın toplum üzerindeki bu etkisinin farkında olan geçmişin ve günümüzün iktidarları, her zaman onları yanlarına almaya çalışmış, gerektiğinde onlara her türlü desteği vermişlerdir. Bugünkü manada basın yayın organlarının ve kitle iletişim araçlarının olmadığı geçmişte, âşıklar ve onların meydana getirdiği eserler birçok fonksiyona sahip olmuşlardır. Bascom, âşıklık geleneğinin de bir parçası olduğu folklorun, dört fonksiyonu (Başgöz, 1996: 1) olduğunu belirtir. Başgöz, bir madde daha ekleyerek folklorun bir başka işlevinin de “protesto” olduğunu bildirir. Ona göre, folklor çatışmaları büyütme, başkaldırmalara destek olmak, kurulu düzene ve değerlere direnmeleri arkalamak, onları yıkmaya kalkışanlara güç vermek gibi bir işlev daha görmektedir (Başgöz, 1996: 2). Bu durum, âşıklık geleneği içinde Pir Sultan, Köroğlu, Dadaloğlu, Şenlik başta olmak üzere birçok âşıқта görülür.

Âşıklar, içinden çıktıkları toplumun dertlerini dile getirirken, âşıklık geleneğinin protesto etme, eğitime ve yönlendirme fonksiyonlarını da kullanarak halkı belli bir yöne yönlendirmede liderlik de edebilirler. 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış ve Doğu Anadolu bölgesinin en büyük âşığı olan Şenlik (Sakaoğlu, 1989: 192), böyle bir fonksiyona sahiptir.

Jeopolitik konumu bakımından komşu devletlerin iştahını kabartan ve bu yüzden geçmişte sık sık harp sahası olan Doğu Anadolu ve Azerbaycan toprakları, zaman zaman büyük harplere sahne olmuş ve elden ele geçmiştir. Bu el değiştirmeler sırasında bölge halkı, büyük acılar, maddi ve manevi dayanılmaz sıkıntılar çekmiştir. Bu kara günlerde daima âşıkların sesleri duyulmuştur. Onlar, söyledikleri şiirlerle acıları teskin ederken, millî bilincin ve şuurun oluşmasını, direnme gücünün artmasını, intikam duygusunun kamçılanmasını, geçmiş günlere ait hatıraların canlı kalmasını, zafer umutlarının artmasını, sabırlı, duygu, düşünce ve eylemde birlik olunmasını sağlamışlardır. Böyle çalkantılı bir dönemde yaşayan Şenlik, yöre halkının millî ve manevi değerlerini büyük bir başarıyla dile getirmiş (Makas, 2000: 199), halk üzerinde son derece etkili olmuştur.

24 Nisan 1877 tarihinde Rus Kafkas Ordusunun Rumeli ve Anadolu’da hudutlarımızı geçmesiyle 93 Harbi başlamıştır (Kırzioğlu, 2000: 164). Bu tarih, aynı zamanda Kars Ardahan çevresinin Ruslar tarafından işgal edilmesinin, yani halk tarafından “40 yıllık kara günler” olarak anılan dönemin başlayış tarihidir. Bu işgal, halkı çok derinden etkilemiştir. Devletten beklediğini bulamayan bölge halkı, kendi kendine kurtuluşun çarelerini aramaya başlar. Bu duygu ve düşünceleri en derinden hissedenden biri olan Âşık Şenlik, 24 Nisan 1877 tarihindeki Rus taarruzundan sonra Ardahan’a geçer. Halkın moralini yükseltmek ve birliği sağlamak için yazdığı “93 Koçaklaması”nı tüm köylere gönderir (Şahin, 1983: 123). Bu şiir, düşmana meydan okuma yanında, kendi soydaşlarına da yiğitliğini, mertliğini göstermesi ve

özgürlük için bir çağrıdır. Ayrıca bu koçaklama, düşmanla savaşmak üzere atlı Karşlıların oluşturduğu “Kars Gönüllü-Atlıları” tarafından millî marş olarak okunur ve onların marşı olur (Kırzioğlu, 1958: 21).

Bu tarihten sonra Şenlik, halkta millî bilinci oluşturmak, millî şuuru ayakta tutmak, halkın direncini, sabrını ve dayanma gücünü artırmak için eline geçen her fırsatı, yeri geldiğinde ölümü de göze alarak, kullanır. Bu duygu ve düşüncelerle dolu yazdığı şiirleri çoğaltarak etraftaki köylere, kasabalara gönderir. Böylece halkın yapılan zulümler karşısında yılmamasını sağlarken aynı zamanda halk arasında iletişimi de sağlar.

Savaş sonrasında, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan anlaşmaya göre, Kars ve Ardahan Rusya’ya bırakılır. Bu süreçten sonra bölgenin yönetimi tamamen Rusların eline geçer. Ruslar, halkın gönlünü ve sempatisini kazanmak ve kolay bir şekilde halk üzerinde hâkimiyet sağlamak için işgalin ilk zamanlarında halkı her türlü sosyal faaliyetlerde serbest bırakırlar. Gelenek-göreneklerini, inançlarını, istedikleri gibi yaşamalarına müsaade eder, vergi toplamaz, asker almazlar. Bütün bunlara rağmen halk üzerinde bir türlü hâkimiyet kuramazlar. Gönüllülerden oluşan Kars kaçaklarını mücadeleden vazgeçiremedikleri gibi, halkın bunlara desteğini de engelleyemezler. Bu süreçte, çeşitli vesilelerle köy odalarında, konaklarda veya başka yerlerde âşık meclisleri eskisi gibi toplanmaya devam eder. Âşık meclislerinde çalıp söyleyen âşıklar, millî ve manevî değerleri yücelten, özgürlük ve bağımsızlığı, birlik ve bütünlüğü işleyen ve özellikle de Rus mezalimini anlatan şiirler söyleyerek halkı direnmeye çağırırlar. Bu tür faaliyetlerin halk üzerindeki etkisinin farkına varan Rus yöneticiler, düğünlerde âşıkların çalıp söylemesini, halkın bir araya gelerek eğlenmesini yasak ederler¹. Ancak yöre halkı, bu yasağa uymaz, köy odalarında ve düğünlerde âşık meclislerinde toplanmaya, çalıp söylemeye devam ederler. Bu durumu öğrenen Çıldır’ın Ermeni asıllı kaymakamı Andon, yanına bir grup asker alarak Köğas köyüne gider. Köyde düğün ve eğlence vardır. Şenlik de oradadır. Bu durumu gören Andon sinirli biçimde Şenlik’e çatar (Şahin, 1983: 123).

Âşık sizin Osmanlıyı Urus padişahı alt etti, bu kadar askerini kırdı, yesir etti, bir bu kadar yerini aldı. İndi de size yol, köprü ve şehirler yaptırmaya başladı. Sizlerden ne vergi ne

¹ Çobanoğlu’na göre bu tür davranışlar, işgal altında yaşayan âşıkların şahsında Türk’e boyun eğdirme, psiko-sosyal yönden direncini kırma temrinleridir. Bunda âşıklara öncelik tanınmasının nedeni ise onların sosyal yapı ve sosyal bünyede icra ettikleri işlevler nedeniyle yüklendikleri merkezilik veya liderlik konumlarıdır. Bir başka ifadeyle âşıkların işgal altındaki Türklerin hürriyet mücadelesinin hem dinamosu hem de mücadelenin sembolleri veya meşalesi olmalarındandır (Çobanoğlu, 2000b: 71).

de asker alıyor. İndi düzünü söyle görüm, bu devletlerden hangisi daha koçaktır, hangisini daha çok istersin? Bunları saz ile anlat.

Bunun üzerine Şenlik sazını eline alarak,

“Hulus-i kalbimden bilsen fikrim

Men Allah’tan Al-Osman isterem

Merhamet sahibi irahmi gani

Nesl-i Mürsel hükm-i hanı isterem”

kıtasıyla başlayan ve bayatısı,

“Payidar olmaz zalim

Yiğide neyler ölüm

İşte boynum sal kılıç

Doğruyu söyler dilim” (Kırzioğlu, 1958: 73-74)

olan ve halk üzerinde çok derin izler bırakan koçaklamasını söyler. Andon’un hiç beklemediği bu cevap, tokat gibi gelir. Kanaatimiz odur ki esaret altında ve ölümün bir kılıç darbesi kadar yakın olduğu bir adamın bu beklenmedik cevabı Andon’un kanını dondurmıştır. Şenlik, bu duruşuyla Andon’a meydan okuyup ölümden korkmadığını gösterirken, yanında bulunanlara da ister esaret isterse işgal altında olsun, Türklük ve Müslümanlık şuur ve vakarının ne olduğunu, yeri geldiğinde, bir insanın vatan ve özgürlük için gözünü kırpmadan canını vermeyi göze alabilmesi gerektiğini göstermiştir. Bu tür şiirler, halkta işgalci yönetime karşı sürekli bir tepkinin oluşmasını sağlarken, halka hükmetmeyi de zorlaştırmıştır.

Bunların yanında, Şenlik Ermenilerin Büyük Ermenistan kurma hayaliyle oluşturdukları Taşnak komitesine bağlı olarak Kars ve çevresinde organize olan Can-Fida adlı teşkilatın başkanını gönderdiği bir destanla tehdit eder. Daha sonra aynı destanı çoğaltarak propaganda için çevre köylere yollar (Kırzioğlu, 1958: 81; Çobanoğlu, 2000b: 72). Bu tür eylemler halkın moralini yükseltmiş, direnme gücünü artırmış, düşmanı halkın gözünde küçülmüştür. Şenlik’in gayet bilinçli bir şekilde yaptığı bu davranış, bir insan, bir önder olarak taşıdığı sorumluluğun ve halk üzerindeki etkisinin farkında olduğunu göstermektedir.

Her ne kadar Kars ve çevresinin özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinde sergilediği duruş ve söylediği şiirlerle, yaptığı faaliyetlerle diğer âşıklara göre daha önde olsa da işgalcilere karşı sazi ve sözüyle direnen ve halkı direnmeye çağıran tek âşık şüphesiz Âşık Şenlik değildir (Aslan, 1999).

1877-78 Türk Rus harbinden 1918 yılına kadar Rus işgali altında kalan Kars ve hinterlandında başta Âşık Şenlik olmak üzere yöre âşıklarının tamamı, denilebilir ki halkbilimi mahsullerinin William Bascom tarafından dört temel işlevi olarak kabul edilenlerden geleneksel olarak hoşça vakit geçirme, eğlendirme işlevinden başka kültürel değerleri bir kuşaktan diğerine aktararak, değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek vermenin yanı sıra Türk milletinin ‘âşık’ kimlikli birer ferdi olarak karşılaşılan Rus işgal ve asimilasyonuna karşı, Türklük şuurunun uyanması, hürriyet mücadelesinin örgütlenmesi ve ayakta kalması için bağlamalarını ve koştukları destanlarını en etkili araçlar olarak kullanmışlardır (Çobanoğlu, 2000b: 73).

İşgal yıllarında, Şenlik veya diğer âşıklar tarafından ister ağıt isterse koçaklama tarzında söylenmiş olsun, halkın çektiği sıkıntıları, halka yapılan zulümleri, kısacası halkın başına gelenleri anlatan şiirlerin geneli destan şeklindedir. Özellikle bu nazım türünün seçilmesi gayet bilinçli yapılan bir eylemdir. Çünkü uzun soluklu anlatımlar için âşıklık geleneğindeki en uygun tür destandır. Bu tarz şiirlerin daha çok belli amaçlar için söylendiği bilinmektedir. Çobanoğlu (2000a: 112-122), destanların kamuoyu oluşturmak, reklam yapmak, eğitmek, habercilik ve eğlendirme amaçlarıyla kullanıldığını belirtmektedir. Bu bağlamda, Şenlik’in işgal yıllarında söylediği şiirlerin, kamuoyu oluşturma, askeri amaçlara yönelik olarak, askerin moralini yüksek tutma (tabii ki burada halk ve halk tarafından kurulmuş olan gönüllü silahlı birliklerin), halkın örgütlenmesini, özellikle genç kuşakların millî değerlerine sahip şuurlu bireyler olarak yetişmelerini ve halk arasında iletişimi sağlama fonksiyonlarını gerçekleştirdiği söylenebilir.

Aslan’a (2001: 68) göre, yurt ve ulus konularında söylemiş olduğu şiirlerden Âşık Şenlik’in büyük kahramanlık duygularına sahip bir yurtsever olduğunu anlıyoruz. Bu duygularının kaynağını ise yaşadığı 93 (1877-78) Türk-Rus savaşları oluşturmaktadır. Yaşadığı olaylara bağlı olarak söylediği ünlü koçaklamalarının halk üzerinde büyük etkisi olmuştur. Konu ve tavır bakımından Koroğlu ve Dadaloğlu’nu andıran koçaklamalarının dizeleri millî duygu ve heyecan yüklüdür.

Söylediklerini örneklemek için 93 Koçaklaması’nın ikinci ve üçüncü dörtlüklerini tahlil eden Aslan, Şenlik’in

Kurşanif gılıcı geyinin donu

Gavga bulutları sardı her yanı

Doğdu koç yiyidin nam alma günü

Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

şeklindeki ikinci dördlüğün üçüncü mısrasındaki “Doğdu koç yiğidin nam alma günü” sözleriyle, gazilerin kesinlikle zafere erişeceğini ve nam alacağını, ölenlerin ise şehitlik mertebesine yükseleceğini belirttiğini, savaşı ve yurt savunmasını cazip hâle getirdiğini; gazilere manevi mükâfatlar vad ederek yurdu işgal eden düşmanlara karşı savaşa çağırdığını;

Asker olan bölük bölük bölünür

Sandınız mı Kars kalesi alınır

Boz atlar üstünde kılıç çalınır

Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.

şeklindeki üçüncü dördlüğün üçüncü mısrasındaki “Boz atlar üstünde kılıç çalınır” sözleriyle ise İslamların düşmanlarıyla yaptıkları savaşlarda Bozatlı Hızır’ın yetişerek düşmanları yendiği ve İslamlara zafer kazandırdığı İslami rivayeti işaret ettiğini ve bu savaşta da yine Bozatlı Hızır’ın geleceğini söyleyerek halkın manevi yönden güçlenmesini ve cesaretlenmesini sağladığını söyler (Aslan, 2001: 68).

Şenlik’in işgal yıllarında söylediği şiirlerin halk üzerindeki etkisini bütün detaylarıyla ortaya koyabilmek için onun bu dönemde söylemiş olduğu bütün şiirleri tek tek tahlil etmek gerekir. Çünkü her şiirin halk üzerinde etkisi, oluşturduğu tepki ve kamçılacağı duygular farklıdır. Örneğin; 93 Koçaklaması vatan için her şeyi göze almayı, düşmana meydan okumayı, yiğitliği, Çıldır kaymakamı Andon’a karşı söylediği “İsderem” redifli koçaklaması, mertliği, düşmandan korkmamayı, yeri geldiğinde ölümü göze alabilmeyi ve her türlü şart altında vatanını, milletini ve devletini savunmayı öne çıkarmıştır. 93 Kavgası Destanı, Muhacirlik Destanı, Esir Kars’ın Destanı... gibi şiirler ise işgal bölgelerinde çekilen sıkıntıları, yapılan zulümleri anlatıp halkın millî ve manevi değerler etrafında bütünleşmesini, kendisini mümkün olduğunca iyi ve hoşgörülü göstermeye çalışan düşmanın gerçek yüzünün ne olduğunun halk tarafından anlaşılmasını, her türlü olumsuzluğa karşı birlik beraberlik içinde mücadele edilmesini sağlamıştır.

Bu tür şiirler, halkta kahramanlık psikolojisi yaratmada ve mücadele ruhunu kamçılama son derece etkili olmuştur. Aynı zamanda halk arasında iletişimi de sağlamış, mücadele direncini, moral ve motivasyonu yükseltmiştir. Bu şiirlerin dördlükleri tek tek ele alındığında, bazı şiirlerin her dördlüğünün ayrı bir duyguyu, temayı öne çıkardığı görülür. Anlatımı ve duygu yoğunluğu bakımından oldukça zengin olan bu şiirlerin birini bile detaylı bir şekilde tahlil etmek, böyle bir çalışmanın hacmini aşacaktır. Ekler kısmında hepsini vereceğimize

bu şiirlere² ait iki dörtlük üzerinde durarak, işgal yıllarında söylenmiş bu tür şiirlerin halk üzerindeki etkilerini göstermeye çalışacağız.

Üzerinde duracağımız ilk dörtlük, Şenlik'in en çok bilinen, 93 Koçaklaması adlı şiirinin ilk dörtlüğüdür. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu şiir, Rusların bölgeyi işgal etmeye başlaması üzerine söylenmiştir. Bu yüzden hem bir meydan okuma hem de milleti savaşa, mücadeleye, vatan, millet, özgürlük, din, devlet uğruna şehitliğe davettir.

Ehli İslam olan işitsin bilsin

Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

İsterse Uruset ne ki var gelsin

Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Öncelikle vurgulamamız gereken, Şenlik'in dindaşlarına ve soydaşlarına bir çağrı yaptığı ve bir davette bulunduğudır. Ancak bu, hem yapılışı hem de amacı itibarıyla sıradan bir çağrı değildir. Burada, Şenlik'in kelimelere ve insan psikolojisine ne kadar vakıf olduğu görülüyor. Gerek ilk iki mısra da çağrı yapılırken, gerekse üçüncü ve dördüncü mısralardaki meydan okumada kullanılan kelimelerin çok bilinçli bir şekilde seçilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

“Ehl-i İslam” tamlama olarak her ne kadar “İslam topluluğu” (Devellioğlu, 1993: 209) anlamına gelse de, Şenlik'in hitap ettiği öyle sıradan bir İslam topluluğu değildir. “Ehl” kelimesi yukarıdaki tamlamada “topluluk” olarak aktarılmış olsa da, bu kelime aynı zamanda “malik, sahip, usta, becerikli, kabiliyetli, bir yerde oturan” (Devellioğlu, 1993: 209) gibi çeşitli anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla burada kelimenin diğer anlamlarını da ihtiva edecek şekilde kullanıldığını ve hatta bölgenin demografik yapısını dikkate alarak bütüncül bir yaklaşımla herkesi mücadeleye davet ettiğini düşünebiliriz. Bu iki kelime, özellikle seçilmemiş olsaydı, halk şiiri geleneğine çok daha uygun ve halk tarafından anlaşılması çok daha kolay olan “Müslüman olanlar işitsin bilsin” şeklinde de pek ala söyleyebilirdi. “Ehl” kelimesini seçerek, insanların din konusunda şuurunu sınıadığını, benliklerine hitap ettiğini, böylece altta kalmamak, ezilmemek isteyen insan egosunun kamçılandığını söyleyebiliriz. Ayrıca Kars, Ardahan bölgesi farklı etnik unsurların ve İslam mezheplerinin bulunduğu bir coğrafyadır. Böyle bir hitapla kendini İslam bilen herkesi düşmana karşı koymaya çağırmıştır. Bu meyanda “işitsin” ve “bilsin” fiillerini de çok bilinçli bir şekilde kullanmış; bilmenin, anlamının ancak şuurlu bir işitmekle mümkün olacağını ifade etmiş, bunun gerekliliğini ve zorunluluğunu belirtmek için de

² Burada verilen şiirler Ali Berat Alptekin-Nizamettin Coşkun tarafından hazırlanan **Âşık Şenlik Divanı** adlı çalışmadan alınmıştır. Şiirlerinin altında bulunan numaralar kitaptaki şiir numaralarıdır.

bu fiillerin özellikle emir kiplerini kullanmıştır. Böylece İslamların bir şeyin farkında olmalarını, düşman ne kadar güçlü veya kalabalık, kendi durumumuz ne kadar kötü görünüyorsa olsun, canımız sağ iken istedikten sonra düşmana yurt vermeyeceğimizi belirtmiştir. Bu iki mısra ile düşmana karşı konulacak tavır konusunda halkta ciddi bir bilinç oluşmasını sağlamıştır. Takip eden mısralara baktığımızda ise “Uruset ne ki var gelsin” diyerek, hem Rusya’yı küçümsemiş hem de dünyaya meydan okumuş, canları sağ oldukça yurtlarını düşmana vermeyeceklerini belirtmiştir. Bu kendi halkına bir güven, bilinç aşılama olduğu gibi, aynı zamanda karşı tarafa, yani Rusya’ya ve dünyaya açık bir meydan okumadır. “Değil bir orduyla, tüm birliklerinle ve hatta müttefiklerinle bile gelsen canımız sağ iken yurdumuzu alamazsın” denmek istenmiştir.

Bu çağrının “ehl-i İslam” denilerek yapılmasının bir başka sebebi de İslam dinindeki cihat anlayışından olsa gerektir. Zira İslam dininde vatanın işgale uğraması durumunda eli silah tutan her Müslüman’a düşen vazife vatanın kurtuluşu için savaşımdır. Böyle yapmamız durumunda ise Rusya sadece ordusuyla değil, nesi varsa hatta tüm dünya toplanıp gelse bile, canımız sağ oldukça düşmana yurt vermeyiz. Bir olmamız, birlikte olmamız, beraber hareket etmemiz, yurdumuzun düşman tarafından işgal edilememesinin, dolayısıyla devletimizin ve milletimizin özgür olarak yaşamasının yegâne şartıdır. O hâlde bunu gerçekleştireceğiz ve yurdumuzu hiçbir zaman düşmana vermeyeceğiz, demektir.

Üzerinde durmak istediğimiz bir diğer dördlük ise Şenlik’in Andon’a karşı söylediği “İsderem” redifli koçaklamasının, yukarıda geçen, ilk dördlüğü ile bayatıdır.

Söyleniş hikâyesini göz önüne aldığımızda, bu şiir, ölümü göze almanın ve gerektiğinde hayatı hiçe saymanın en somut örneğidir. Bu durum, en somut biçimde şiirin bayatında görülür. Andon’a yönetiminin bir gün mutlaka yıkılacağını, zulmün baki kalamayacağını, yiğidin ölümden korkmayacağını ve korkmadığını, istiyorsa boynunu vurmasını söyler.

Âşık Şenlik fiziksel olarak oldukça zayıf biridir. Böyle bir adamın, bu denli bir dik duruş sergilemesi ve keskin ifadeler kullanması, Andon’u bir taraftan küçültürken diğer taraftan hırstan çatlatmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Bu tepki, bu cesaret sadece Andon’u sarsmamıştır. Orada bulunan herkes, Şenlik’in göstermiş olduğu duruş ve onun karşısında Andon’un küçülüşünü görünce, kendilerine müthiş bir güven gelmiştir. İnsanın kendine güvenince ve Hakk’a hakkıyla inanıp onun emrettiğini yapınca neler yapabileceğini görmüşlerdir.

“Hulus”, halis kelimesinin mahalli ağızda söyleniş şeklidir. Halis saf, temiz, öz demektir. Kalp, insanın en saf en temiz hislerinin bulunduğu, aynı zamanda duygularına

hükmeden ve yön veren yerdir. Bir kişinin gönlünden geçtiği gibi konuşması, hele de en zor zamanlarda, içinde ne duyuyorsa onu ifade etmesi oldukça zordur. Şenlik'in durumu sıradan bir zorluk da değildir. Hayat memmat meselesidir. Olmak ile ölmek arasında bir yerde durur. Bir anda kendisine bir soru sorulur. Vereceği cevap ölmesini veya sağ kalmasının yanında, belki de maddi ve manevi çeşitli iltifatlara boğulmasını sağlayacaktır. Seçme hakkı Şenlik'e aittir. Böyle bir durumda Şenlik, gözünü kırpmadan sonucu ölümle bitebilecek seçeneği tercih eder. Bu bir insanın vatani, milleti ve devleti için gösterilebileceği en büyük yiğitlik ve kahramanlıktır. Bu itibarla Şenlik sıradan bir âşık değildir. O, Dede Korkut hikâyelerinde örneğini gördüğümüz alp ozanlar neslindedir denebilir.

Büyük sanatçıların, edebiyatçıların ve düşünürlerin diğer meslektaşlarından ve insanlardan en bariz üstünlük veya farklılıklarından biri, hem fikir planında hem de edebiyat olsun, resim veya müzik olsun, hemen her türlü sanatsal ürünler bağlamında, gelecek kuşaklar üzerinde bile etkili olabilmeleri; yaşadıkları dönemlerden yüzlerce, binlerce yıl sonralarını görebilmeleri, ona göre davranış ve çözüm önerileri geliştirmeleri, toplumu, bir şekilde, karşılaştıkları yeni oluşumlara, en azından zihinsel planda, hazırlamaları, yaşayan ve yaşayacak insanların duygu ve düşüncelerine hitap edebilmeleridir. Âşık Şenlik'i çağdaşı ve daha sonra yaşayan birçok meslektaşından ayıran ve üstün kılan en önemli yanlarından biri de böyle bir yönünün olmasıdır. Yaklaşık yüz yıl önce söylediği şiirler, duygu ve düşünce planında kendisinden çok farklı fiziksel ve sosyal ortamlarda yetişmiş ve çok daha farklı maddi ve manevi değerlere, sosyal ve teknolojik imkânlarla sahip günümüz insanı tarafından aynı şekilde paylaşılmaktadır. Böyle olmasaydı Türk dünyasının ve coğrafyasının birçok elinde, Azerbaycan'da, Gürcistan'da, İran'da, Türkiye'de onun türküleri, destanları, koşmaları kısaca şiirleri, dillerde, tellerde hâlâ söylenmezdi.

Âşık Şenlik'in söyledikleri halkın üzerinde o denli etkili olmuştur ki eline silah alıp kimseye karşı savaşmadığı, herhangi bir silahlı mücadeleye karışmadığı ve katılmadığı hâlde halkın gözünde bir kahramandır. Dorson, sürekli bir biçimde bir arada yaşayan insan topluluğunun, mahallî ve mesleki bir karakter hakkında çeşitli anlatılar, türküler, şiirler söyledikleri zaman gerçek bir halk kahramanının yaratılmış olacağını belirtir (Çobanoğlu, 1999: 29). Söylediklerinin ve yaptıklarının halk arasında bugün dahi sürekli olarak anlatılması, gözünün karalığından, cesaretinden, sözünü hiçbir şeyden ve kimseden çekinmeden söylemesinden bahsedilmesi, Şenlik'e âşık, şair, müzisyen, toplum önderi fonksiyonları yanında bir de halk kahramanı hüviyeti kazandırmıştır.

Sonuç

Sonuç olarak, Âşık Şenlik'in Kars ve çevresinin işgal yıllarında söylediği koçaklama ve destan türündeki hamasi şiirleri, halkı millî ve manevi değerlerine sahip çıkma ve bunlara bağlı olarak yaşama konusunda teşvik etmiştir. Orhun abidelerinde yapılan uyarıda olduğu gibi, düşmanın güler yüzüne, tatlı diline, yumuşak davranışlarına aldanılmamış, işgalden bir an önce kurtulabilmek için toplumun direnme ve mücadele ruhunu zinde tutmuştur. Duygu, düşünce ve eylemde birlik sağlamıştır. Halkın hak, hukuk, adalet, özgürlük, din, devlet, vatan, millet vb. duyguları kamçılanmış ve bu vesileyle işgale karşı direnme, mücadele ve bağımsızlık azmi güçlenmiştir.

Kaynaklar

- ALPTEKİN, A. B. ve N. COŞKUN (2006). *Çıldırli Âşık Şenlik Divanı*. Ankara: Çıldır Belediyesi Yayınları.
- ASLAN, E. (1999). *Halk Şiirimizde Tarihi Olaylar*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- ASLAN, E. (2001). *Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı-Şiirleri-Karşılaşmaları-Hikâyeleri*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- BAŞGÖZ, İ. (1996). Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu). *Folkloristik Prof. Dr. Umay Günay Armağanı*. Ankara: Feryal Matbaacılık. 1-4.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (1999). Kıbrıs Türk Halk Kültüründe Halk Kahramanı Kalıbı ve Sosyo-Psikolojik İşlevleri. *Millî Folklor*, 41, 29-35.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2000a). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2000b). İşgal Edilen Vatan Topraklarında Âşık Edebiyatının İşlevleri ve Âşık Şenlik. *Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 69-73.
- DEVELLİOĞLU, F. (1993). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- ELİOT, T. S. (1990). *Edebiyat Üzerine Düşünceler*. (çev. Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERGİN, M. (1997). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: TDK Yayınları.
- KARTARI, H. (1977). *Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatının Esasları*. Ankara: Demet Matbaacılık.
- KAYA, K. (2000). Edebiyatımızda Âşık Kolları ve Âşık Şenlik Kolu. *Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 143-154.

- KIRZIOĞLU, M. F. (2000). Çıldırılı Âşık Şenlik (1853-1912)'te Vatan ve Millet Duyguları. *Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 161-173.
- KIRZIOĞLU, M. F. (1958). *Edebiyatımızda Kars II*. İstanbul: Işıl Matbaası.
- KÖPRÜLÜ, M. F. (1999). *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: TTK Yayınları.
- MAKAS, Z. (2000). Âşık Şenlik'in Borçalı Seferi. *Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 199-213.
- SAKAOĞLU, S. (1989). Türk Saz Şiiri. *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, S.445-450 Ocak Haziran, Ankara: 105-250.
- ŞAHİN, S. (1983). *Ozanlık Gelenekleri ve Doğulu Saz Şairleri*. Ankara: Yorum Matbaacılık.
- WELLEK, R. ve A. VARREN (1993). *Edebiyat Teorisi*, (çev. Ömer Faruk Huyugüzel). İzmir: Akademi Kitabevi.

EKLER³**1.93 KOÇAKLAMASI**

Ehl-i İslam olan işitsin bilsin
Can sağ iken yurt vermerih düşmana
İsderse Uruset ne ki var gelsin
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Kurşanif gılıcı geyinin donu
Gavga bulutları sardı her yanı
Doğdu koç yiyidin nam alma günü
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Asger olan bölük bölük bölünür
Sandız mı ki Kars galası alınır
Boz atlar üsdünde kılıç salınır
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Kavga günü namerd sapa yer arar
Er olan göğsünü düşmana gerer
Cem-i ervâh biznen meydana girer
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Hele Al Osman'ı görmemiş zorun
Din gayreti olan tedarik görün
At tepin baş kesin kazagı gırın
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Benasfer'di bilin Urus'un aslı
Orman yabanisi balıhçı nesli
Hınzır sürüsüne dalıf kurt misli
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Şenlik ne durursuz atlara minin
Sıyra gılıç düşman üsdüne dönün
Artacahdır şanı bu Al Osman'nın
Cağ sağ iken yurt vermeniz düşmana (97)

2. İSDEREM

Hulus-i kalbimden bilsen fikrimi
Men Allah'dan Al'Osman'ı isderem
Merhamet sahibi İrahmi Gani
Nesli mürsel hükmi hanı isderem

Süleyman mülkünde berkarar duran
Muhammet vekili makamı nurân

Hıfsının ezberi ayet-i Kur'an
Selavatla ol Süphan'ı isderem

Sultan Hamit hanım şahlar serveri
Dilinde selavatı zikr-i ezberi
Kaf'dan Kaf'a zır-ı zeminden beri
Hükmetmeye birce onu isderem

Emr-i Hak yedinden çekilmiş kalem
Varmış bir ettiğim yetişdi belam
Hükümünde saltanat adline âlem
Divanında şevket şanı isderem

Gamgündür Şenlik'in gönlünün şadı
Hiç aklımdan çıkmaz Al'Osman adı
Gidifdir dünyanın lezzeti tadı
Mahşer günü bir mekânı isderem

Paydâr olmaz zalım
Yiyide neyler ölüm?
İşde boynum sal kılıç
Doğruyu söyler dilim (105)

3. AĞLASIN

Osman diyer meni bugünde gören
Hâl-ı müşgül perişana ağlasın
Eflatun yerişse bulunmaz çara
Mâlûm edin o Loğman'a ağlasın

Mene böyleymiş tahdirin işi
Gafil gettim zalım düşmana garşı
Görüm Ahıska'nın toprağı daşı
Belend olsun Nuh tufana ağlasın

Üstünnen dağıldı hoş saltanatım
Selm-i secer göy çimenli seyhatım
Hayyım haşametim atım beratım
Gan yaş döhsün dane dane ağlasın

Yas tutsun saraylar bağlansın yollar
Tayfa tayfa gelsin o ağır eller
Hizmetimde duran el pençe gullar
Bütün düşsün vay şivana ağlasın

Bağ bosdan ekdirdim çekdirdim hisar
Tikdiğim ağaçlar getirmesin bar
Dal budah açmamış belâlarım var
Feryad etsin dad-ı figân ağlasın

³ Konuyla ilgili şiirlerin sayısı bir hayli fazladır. Burada örnek olması açısından sadece yedi şiire yer verilmiştir.

Menim derdim yayılıfdı âleme
Alın kağızlara divid kaleme
Adımı çağırın körpe balama
Yâdigârdı bir nişana ağlasın

Hökmü adaletim aradan galhdı
Namert ayah atıf meydana çıldı
Örtülü üz yumuh gözden kim gorhdu
Doslar bahsın o düşmana ağlasın

Bey babamın arşa yetsin nalesi
Yıhıldı hisarı burcu galası
Her yâda düşende aslan balası
Günde etsin bir mahana ağlasın

Düşkün anam mennen umudun kessin
Tahdire şükretsın talahtan küssün
Ganlı paltarımı bağırına bassın
Ataş alsın yana yana ağlasın

Bacılarım ataşıma dağlansın
Kimler garğanı ki gapın bağlansın
Düşmanı da benim kimi dağlasın
Belend olsun gülgez gana ağlasın

Gardaşlarım olsun divana deli
Ganımı alsalar urhum şâd olu
Dosdum gele yere düşmanda geli
Gizli getsin bir pünhâna ağlasın

Muhannet insana oldum mudara
Namert düşman mene etti dubara
Fırsat elden getti bulunmaz çare
Arz eyleyin el irfana ağlasın

Artıh benim için döndü sercem
Viran olsun dünya ister essin sam
Açih mutfakhanam donanma sofram
Nazı nimet türlü nana ağlasın

Ağa babam yerişmedi imdada
Deyin terlan balan gedifdi bâda
Menim derdim bir dağ oldu dünyada
İllere dek yüz bin sene ağlasın

Osman der dünyadan çekdim elimi
Ağlar goydum ulusumu elimi
Yazih Şenlih benim müşgül hâlımı
Mâlûm etsin her diyara ağlasın

Balalar
Kuş yuvada balalar
Öldüğüme gam yemem
Yetim galdı balalar (112)

4. ESİR KARS'A DESTAN

Yetih ol efendim vesf edim hâlin
Fihri behre gama dalıfdı Kars'ın
Feleh zindanında zir-i dest edif
Zevki zulûmata dönüfdü Kars'ın

Mosgof beni Asfer o galbi gara
Ehl-i imanları düşürdü zâra
Bin iki yüz dohsan içünnen sora
Tehlim tarihâtı dolufdu Kars'ın

Belaya musahhar gavgalı başı
Zulumnan haşır oldu toprağı daşı
Yevmu'l-gıyamete teşbihdi işi
Devri ahır şere gelifdi Kars'ın

Cumadan cumaya zikir vadesi
Camiler verirdi mezin nidası
Daha gelmez oldu tekbir sedası
Tebdili tagayyur olufdu Kars'ın

Urus gabrisdanı etdi târumâr
Ziyaret türbeler çeker âh u zâr
Şehitlerin figân intizârı var
Gahrına beddua gılıfdı Kars'ın

Senger tabyalıydı elvanlı dağlar
Yirmi dört camisi melul gan ağlar
Akıbet hep yıhar zenkleri bağlar
Zevalı haddini bulıfdı Kars'ın

Urus toplarını endirdi düze
Geçirdi Gümrü'den endi Tiflis'e
Al Osman Devleti görünmer göze
Etrafını Moskof alıfdı Kars'ın

Urus şerriyyatı eyledi naçar
Vekil ablagatı "Zagon"a gaçar
Selama "Zirdesti" deyif baş açar
Sualı "Silest"e salıfdı Kars'ın

Hakg'ın gazabınnan gedilmez dâda
Emrine muntazır bu canım feda
Cenab-ı lemyezel hikmet-i Huda
Kalemini böyle çalıfdı Kars'ın

Müminler yasadadı müşrikler şendi
Yazılı gülşen eller verana döndü
Bülbülsüz bağlara garğalar gondü
Gışa döndü gülü solufdu Kars'ın

Bu destan-ı vasf-ı arz-ı hâl gayır
Ulu vilayete hünkâra duyur
Ağıbetin Allah edeceh hayır
İşi bir gadiye galıfdu Kars'ın

Sevda aşk ataşı gam cezasında
Üy-be-üy cismimin var azasında
93'te Şenlik yol ortasında
Ahvâlini böyle bilifdi Kars'ın (113)

5. CAN BİZÂR DESTANI

Millet gumandanı Vağarşak Ağa
Sabreyle başına gör neler gelir?
Yığıfsan başına bir bölüh dığa
Deme ki onnardan bir hüner gelir

Uyma Can Fidaya o kahdağana
Bir gün şehrini verer talana
Ne Bakü'ye benzer ne de Şirvan'a
Hazır ol üsdüne yüz bin er gelir

Sene herze veren can fida puştur
Bu fundun ahır vAllahı boşdur
Müslüman deyilen goç oğlu goçdur
Ey bil ki bu meydan sene zor gelir

Şüregel sancağı yalnız galıfdu
Ağ Baba bu işe müşdağ olufdu
Bin beş yüz Çıldır'lı hazır gelifdi
Geçif baş u kannan ser-be-ser gelir

Kazak Borçalı'da dava düzerler
Teke'ye Türkmen'e kağız yazarlar
Onlardan ceng günü üsden azarlar
Biri bin adama barabar gelir

Tel çekerem Lezgi tamam gelirler
Böyüh küçüh demez kelle alırlar
Bu cihana hemen tufan sanırlar
O zaman başına dünya dar gelir

Baku'de oturan bir yüce nişan
Desdigir eylesin ol Gani Süphan
Takızâde Zeynel bir Hanoğluhan
Yanında gulları mutasar gelir

Bir kağız yazmışam Celal-ı Kürd'e
O zaman cavap ver merdoğlu merde
Sehsen bin pür silah tamam bir yerde
Yeriyip Kürdisdan küllî var gelir

Yazmışam Şavşat'a hem Acara'ya
Camal Bey el goydu bu macaraya
Gelif Ahıska, Posof bir araya
Baş goyuf bu yola ne ki var gelir

Al Osman devleti padişahımız
Evvel Allah sora o penahımız
Çekdirer gılcı açar râhımız
Emreder esgere çoş verir gelir

Vali vilayetten gelir cavabı
Onnarın da men olmuşam sebebi
Aynalı tüfengin yokdur hesabı
Elli milyon fişeng hem gatar gelir

Şenlik'em sığındım yardımçım Allah
Dinimiz Muhammet Elhamdulillah
Ağam Şah-ı Merdan ol Veliyullah
Çekif Zülfikâr'ı şir-i ner gelir (117)

6. 93 KAVGASI DESTANI

Tarih bin iki yüz doksan üçünde
Dinle beyim gör ki nasıl iş oldu
Münafıklar muradına yetişdi
Müminner ağladı gözü yaş oldu

Moskof askerine hep dedi "urra"
Geçdi öz yerinnen bizim Sinor'a
Basıldı hudutlar kesildi ara
Gordonnar üsdüne hep yeriş oldu

Gordonnarın etrafını sardılar
İslam olanlara azap verdiler
Yüzbaşayı esir edip sürdüler
Kimi gamgin kimi hurdahaş oldu

Çıldır'a enmeye etti hareket
Yerden göye gahdı heyir bereket
Mayıs zemheride eyyâm-ı şiddet
Zehir döküf nevbahara eş oldu

Zurzuna'lı döndü şahmar ilana
Beyliyh sarayları verdi talana
Ezelki şad günner döndü yalana
Puç dünyanın ehdiarı boş oldu

İtaat ettirdi beye ağaya
Fağır Çıldır zirdest oldu yağya
Bilmem rüyada mıdır? yohsa vakiya
Geri gelmez geçen günner düş oldu

Namussuz casuslur attı abırı
Her bir yere belet etti gâvuru
Emiroğlu deyif çekdi taburu
Lefter'in düzünden aş ha aş oldu

Çayıs'lılar selamına durdular
Baş açif üzlerini yere sürdüler
"Garcı marco" deyif selam verdiler
Bütün döndü o İslamlar tuş oldu

Beyrahatun sahrasında eğlendi
Bir saatta beş yüz heber söylendi
İhtilaf söz üruş deyin paylandı
Yalançılar muradına tüş oldu

Ardahan'a zafer gilmah zor işdi
Hezne verif Ferih ile görüşdü
Gavga günü Loris geldi yerişdi
Bayrah galhdı dört bir yannan arş oldu

Göyce Loris ile goşunu çekdi
Mansır telgrafın bendini söhdü
Ferih esgerlerini galadan töhdü
Benasferin saldatına baş oldu

Asger tabıyadan boşandı getti
Yalnız Kaptan Paşa altı top attı
Bir sürü Gazağ'ı amana getti
Eşidenner buna tamam şaş oldu

Kapdan Mehmet Paşa düşdü dar hâla
Canım gurban olsun hülusgâr gula
Bir topu dünyaya saldı zelzele
Âlem sedasınnan hep bihuş oldu

Kapdan çoh çalışdı hulisi dilden
Kemandâr topcusu üzüldü elden
Çoh imdat isdedi gelmedi daldan
Hayın zabitlerin bağı daş oldu

Hayın zabitlerin boynu buruldu
Teslim oldu anahdarlar verildi
Şehit hesir kimi yere serildi
Cenk meydanı gızıl gannan leş oldu

Ara yerde gider namusun arın
Gaşdı gazabınnan hilleyi şerin
Zenne ganayahlı Ermeniler'in
Her birisi bir alıcı guş oldu

Dört terefdin şaddih topu atıldı
İslam olannarın nudgu tutuldu
Üç gün talan oldu mallar satıldı
Kimi bindi kimi düş ha düş oldu

Veli de ziyaret etmişdi hacı
Ona ganım olsun Hünkâr'ın tacı
Tahd-ı telmekçinin gızıldan haçı
Şapka örtüf generale eş oldu

Sefil Şenlik gam donunu giyende
Celallanif arşı kürşü sayanda
Al'Osman'ın şad gününü duyanda
Ehl-i İslamlar'ın gönü hoş oldu

Âşih der amanım var
Ahdım var peymanım var
Bu âh Urus'a galmaz
Gurtuluş gümanım var (119)

7. 93 MUHACİRLİK DESTANI

Ahır şerdi zahir oldu alamet
Alametden beyan oldu giyamet
Çekildi şeriat din ve diyanet
Müslümanlıh getti damene düşdü

Dohsan üç tarihte Urusya geldi
Cebrinen her yanı zafdına aldı
Otuz altı gaza muhacir oldu
Dağıldı her biri bir yana düşdü

Ağlaşer analar ne gelir elden
Âh çeker muhaccir derunî dilden
Hak bizi gurtarsın bu galmagaldan
Bin illiyh yurdumuz düşmana düşdü

İrğalandı cümle ölke oynandı
Ağlayıban ganı yasa bağlandı
Âh-ı figân çekdi arşa dayandı
Neçe cannar yandı hicrana düşdü

Kâfir Urus geldi her yanı aldı
İslam'ın mülküne Gazahlar doldu
Yalançı dünyanın ahırı geldi
Ümmet-i Muhammet yamana düşdü

Dünyanın tutarı gitti galmadı
Ehl-i İslamlar'ın üzü gülmedi
Çoh kimseler muradına ermedi
Yanıp ol ataş-ı suzana düşdü

Ahır zaman çihar bir sahib-gıran
Benasfer'i Demirdervend'e süren
Heç kimse bulunmaz önüne duran
Bize imdat Gani Süphan'a düşdü

Perişan dağıldı cümle-yi millet
Galmadı saltanat getti adalet
Bırahdı ataşa o nâr-ı hicret
Ahıttı gözyaşı ummana düşdü

Şenlik seyir etti cümle cihanı
Çılmaz üreğimden âhı figânı
Yahın bilmez iken ahır zamanı
Ömrümüz ahır zamana düşdü

Muhacir haggında ferman yazıldı
Ataşdan adamın bağı ezildi
Âhır zaman oldu devran bozuldu
Muhacirliş cümle cihana düşdü

Âşih diyer dağ itti
Duman basdı dağ itti
Bizler bir oymah idih
Yağı basdı dağıttı (121)

İki yol açıldı sağ ile sollu
Ümmet-i Muhammet çiğeri dağlı
Sanarsan bendoluf golları bağı
Küffârın elinnen amana düşdü

Bahıp da sılama murada erem
Üzüm toprağına daşını sürem
Aba-yı ceddimin mezarın görem
Gabirde mevtalar şivana düşdü

İslam olannardan getmedi merak
Çekdiğim daima âh ile firah
Cümlesi firağa yolları ırah
Yollar çen büründü dumana düşdü

Yühlendi muhacir getti çekildi
Fağır millet düz ovaya töküldü
Terkedif sılasın beli büküldü
Bilinmez yolları ni yana düşdü

Unutturdu gurbet gavim gardaşı
Tökerler gözünnen ganınnan yaşı
Ağlıyer vatanın toprağı daşı
Yessir oluf o da zindana düşdü

Yeddi düvel meşvereti gurdular
Cümlesi bir oluf harbe durdular
Al Osman yurdunu talan verdiler
Millet olan yaman tufana düşdü

Yazıldı destana olsun hediye
Bu arzihâl İstanbul'a yeriye
Verif hazneleri alsın geriye
Sultan Hemid Han'a bir tene düşdü